Siviiliväestön psykososiaalisen tuen palvelut sotilaallisen voimankäytön tilanteissa

PRO-GRADU TUTKIELMA

KATARIINA HALONEN

Maanpuolustuskorkeakoulu
Försvarshögsskolan
National Defence University

Tutkimuksen konteksti ja tavoite

Konteksti:

- Turvallisuusympäristö muuttunut: Kansallinen riskiarvio (2023) → ennakoimattomuus kasvanut.
- Sotilaallinen voimankäyttö kohdistuu yhä enemmän siviileihin.
- Psykososiaalinen tuki on osa kokonaisturvallisuutta ja resilienssiä.

Keskeiset tavoitteet:

- Tunnistaa psykososiaalisen tuen palvelut sotilaallisen voimankäytön aikana ja sen jälkeen.
- Selvittää, miten tuki voidaan toteuttaa tehokkaasti ja yhdenvertaisesti.
- Arvioida tuen vaikutusta väestön toimintakykyyn, toipumiseen ja resilienssiin.
- Tuottaa tietoa valmiussuunnittelun kehittämiseksi hyvinvointialueilla.

Aineiston keruu

Ukrainan aineisto (vaihe 1)

- 6 asiantuntijaa, jotka toteuttivat psykososiaalista tukea sodan aikana
- Tavoite: tunnistaa käytännön ratkaisuja ja haasteita kriisitilanteissa
- Haastattelujen pohjalta koottiin tiivistelmä Ukrainan keskeisistä havainnoista

Suomalainen aineisto (vaihe 2)

- Haastattelut: 6 asiantuntijaa
  - 5 sote-valmiuskeskusta (Helsinki, Tampere, Turku, Kuopio, Oulu)
  - 1 Sosiaali- ja terveysministeriön valmiusyksikkö
- Haastateltavat valitsi valmiuspäällikkö → tutkija ei osallistunut valintaan → Vähensi tutkijan vaikutusmahdollisuuksia ja vahvisti riippumattomuutta
- Aineisto kattaa kaikki valmiuskeskusalueet → valtakunnallinen näkökulma

Täydentävä aineiston hyödyntämistapa:

- Tiivistelmä toimitettiin suomalaisille asiantuntijoille
- Heiltä kysyttiin: *Mitä Suomen tulisi oppia Ukrainan toimintamalleista?*
- Vastaukset perustuivat:
  - omaan asiantuntemukseen
  - tiivistelmään
  - ennakkotietoon Ukrainan psykososiaalisesta tuesta
- Ukrainan aineisto ei ollut erillinen tutkimusosio → se syvensi ja täydensi suomalaisen aineiston analyysia

Maanpuolustuskorkeakoulu
Försvarshögsskolan
National Defence University

Huomiot Ukrainan psykososiaalisesta tuesta

Ukrainan keskeiset opit

- Ensimmäiset viikot olivat sekavia: väestö ei saanut riittävää tietoa evakuoinneista tai toimintaohjeista
- Valtionjohto säilytti toimintakykynsä
  - Selkeä poliittinen ydin → koko yhteiskunta pystyi toimimaan
- Psykososiaalinen tuki ei ole vain viranomaisten tehtävä. → Järjestöt ja vapaaehtoiset kriittinen resurssi
- Arjen rakenteiden ylläpito keskeistä → Arki tuo ennakoitavuutta, ja ennakoitavuus tuo toivoa.
- Lapset ovat erityisen haavoittuvia
- Koulujen merkitys korostuu: rutiinit, turvallisuus, sosiaalinen tuki.
- Lapsiystävälliset tilat, taidepajat ja harrastukset tukevat yhteisöllisyyttä.
- Viestintä yksi tärkeimmistä palveluista
- Kolmiportainen psykososiaalisen tuen malli jossa ammatillinen apu kohdennetaan sitä eniten tarvitseville

Voittamattomuuden keskukset

Lämpö

Suoja ja lämmitys

Sähkö

Mahdollisuus toimia

Wifi & tieto

Yhteys ja viestintä

Ensiapu & PSS

Välitön tuki

Ajatus: sama paikka voi vastata samanaikaisesti käytännön selviytymisen, tiedon ja psykososiaalisen tuen tarpeisiin.

UKRAINAN OPIT

Ukraina

1. Varaudu siihen, ettei valmius ole täydellinen

Ukrainan asiantuntijoiden mukaan psykososiaaliseen tukeen ei oltu riittävästi varauduttu. Rakenteita jouduttiin rakentamaan nopeasti sodan alettua.

2. Skaalaa nopeasti

Palvelutarve kasvoi nopeasti. Tuen piti mukautua tilanteeseen ja alueellisiin tarpeisiin.

3. Hyödynnä koko verkostoa

Valtio, viranomaiset, järjestöt ja kansainväliset toimijat muodostivat laajan tukiverkoston.

4. Perustarpeet ovat psykososiaalista tukea

Lämpö, suoja, ruoka, lääkkeet, majoitus ja tiedonsaanti ovat toimintakyvyn edellytyksiä.

5. Arjen jatkuvuus suojaa

Koulunkäynti, rutiinit ja yhteisöt auttavat säilyttämään toimintakykyä myös sodan keskellä.

6. Auttajia on tuettava

Pitkittynyt kriisi kuormittaa myös ammattilaisia. Henkilöstön riittävyys ja jaksaminen ovat palvelun edellytyksiä.

Tutkimuksen tulokset

Tutkimuksen ydin

1 Selviytyminen ensin

Psykososiaalinen tuki alkaa perustarpeista: lämpö, ravinto, majoitus, lääkkeet, toimeentulo ja turvallisuuden tunne.

2 Tuki muuttuu

Normaaliolojen yksilöllinen kriisityö ei skaalaudu sellaisenaan. Tarvitaan ohjausta, psykoedukaatiota, neuvontaa ja arjen rakenteita.

3 Johtaminen ratkaisee

Suuret tarpeet + niukat resurssit tekevät koordinaatiosta kriittisen. Monitoimijamalli tarvitsee selkeän johtamisen.

4 Viestintä on palvelu

Rauhoittava, ohjaava ja luotettava viestintä tukee toimintakykyä ja vähentää epävarmuutta.

5 Varautuminen ratkaisee

Suunnitelmien pitää olla konkreettisia, realistisia ja harjoiteltuja – myös palveluiden supistaminen ja muuttaminen.

6 Tuki jatkuu sodan jälkeen

Palvelujen tarve kasvaa myös jälkivaiheessa, vaikka resurssit voivat olla entistä niukemmat.

7. Kohdennettu tuki haavoittuvimmassa asemassa oleville

PSYKOSOSIAALISEN TUEN PALVELURAKENNE SOTILAALLISEN VOIMANKÄYTÖN TILANTEISSA

1. Perustarpeet
   - Ruoka, juoma, lämpö, majoitus, lääkkeet
   - Välitön turvallisuus ja toimeentulo

   → Selviytymisen tukeminen

2. Kiireelliset sosiaalityön palvelut
   - Palvelutarpeen arviointi, lastensuojelu
   - Ohjaus, neuvonta, rauhoittava viestintä
   - Evakuointikeskusten sosiaalihuollon johtovastuu
     - Tukena HVA, kunnat, seurakunnat, 3. ja 4.sektori
   - Evakuoitavan alueen tuki: psykoedukaatio, ohjeistus, haavoittuvien tunnistaminen
   - Vastaanottavan alueen tuki: palvelutarpeen kartoitus ja arjen rakentaminen

3. Akuutti kriisityö ja psykoedukaatio
   - Rauhoittava viestintä ja omahoito-ohjeet
   - Tuki haavoittuvimmille: lapset, läheisensä menettäneet, siirretyt, mielenterveyspalveluiden asiakkaat

4. Resilienssiä vahvistavat palvelut
   - Toimijuuden tukeminen ja osallistumismahdollisuudet
   - Arjen rakenteiden ylläpito (koulu, työ, harrastukset)Yhteisöllisyys ja toivoa vahvistava viestintä
   - Valtion rooli: resurssien kohdentaminen ja jatkuvuus

5. Sodan jälkeiset tukitoimet
   - Vertaistuki ja traumaattisten kokemusten käsittely
   - Haavoittuvimpien tunnistaminen: vammautuneet, menetyksiä kokeneet, lapset ja nuoret
   - Valtion rooli: jälleenrakennus ja toivoa vahvistava viestintä

Maanpuolustuskorkeakoulu
Försvarshögsskolan
National Defence University

Psykososiaalinen tuki on kriisissä ennen kaikkea selviytymisen tukea

1

PERUSTARPEET

Majoitus • ravinto • lämpö
lääkkeet • toimeentulo

2

OHJAUS JA VIESTINTÄ

Psykoedukaatio • neuvonta
rauhoittava tieto

3

ARJEN JATKUVUUS

Koulut • päiväkodit • rutiinit
oma toimijuus

4

KOHDENNETTU TUKI

Haavoittuvat ryhmät
ammatillinen apu

Keskeinen muutos: painopiste siirtyy toipumisen tukemisesta toimintakyvyn ja selviytymisen ylläpitämiseen.

Haavoittuva väestö

- Sodassa kaikki eivät ole samalla viivalla, joten meidän on tunnistettava haavoittuvimmassa asemassa oleva väestö
  - Lapset ja nuoret
  - Läheisensä menettäneet
  - Siirretty väestö
  - Mielenterveyspalveluiden asiakkaat
  - Vammautuneet
  - Ympärivuorokautisen hoivan asiakkaat

- Haavoittuvuus ei katoa kriisissä – se kasvaa

- Erityisen tärkeää on huomioida siirretty väestö. Pelkkä evakuointi ei riitä.
  - Ihmisen turvallisuus ei toteudu vain siirtämällä hänet pois vaara-alueelta. Tarvitaan rekisteröinti, asuminen, palvelut, taloudellinen tuki, koulutus ja työllisyys.

  →Tarvitaan arjen uudelleenrakentamista.

Miten tämä tehdään?

- Selviytymisen tukeminen
  - → Evakuointi, ruoka, majoitus, turva yms
- Tunnistetaan haavoittuvimmassa asemassa oleva väestö
  - →Kohdennetaan heille
- Tunnistetaan kriittisimmät tehtävät
  - → Turvataan nämä palvelut
- Palveluiden skaalaaminen
  - → Normaaliolojen yksilöllinen kriisityö ei skaalaudu sellaisenaan. Ohjaus, psykoedukaatio, neuvonta ja arjen rakenteet korostuvat.
- Johtamisen rakenteet
  - → Suuret tarpeet ja niukat resurssit tekevät johtamisesta ja koordinaatiosta kriittisen.
- Yhteistyö viranomaisten toimijoiden ja kolmannen sektorin kanssa
  - → Koordinoitava
- Viestintä
  - → Rauhoittava, ohjaava ja luotettava tieto tukee toimintakykyä ja vähentää epävarmuutta.

Johtaminen ja koordinaatio ratkaisevat

SUURET TARPEET + **NIUKAT RESURSSIT** → **SELKEÄ KOORDINAATIO**

MITÄ TARVITAAN?

Selkeät vastuut
Yhteiset toimintamallit
Palvelujen priorisointi
Tieto palvelujen saatavuudesta

KUKA TOIMII?

Valtio, ministeriöt
Hyvinvointialueet
Kunnat
Järjestöt ja seurakunnat
Muut verkostot ja toimijat

MITÄ JOHDETAAN?

Palveluiden priorisointi
Palvelujen skaalaus
Resurssien kohdentaminen
Yhteistyö

MITEN JATKETAAN

Miten selvitä pitkäkestoisessa tilanteessa kun sota jatkuu vuosia.
Tuki sodan jälkeen

Johtopäätökset

1. Psykososiaalinen tuki on selviytymisen tukea. Se alkaa perustarpeista ja jatkuu arjen rakenteisiin ja yhteisöllisyyteen. Tulee tunnistaa haavoittumissa asemassa olevat henkilöt.

2. Johtaminen ja koordinaatio ratkaisevat. Ilman selkeitä vastuita ja kansallista koordinaatiota palvelut eivät toimi.

3. Valmiussuunnittelu on oltava konkreettista ja harjoiteltua. Suunnitelmat eivät saa jäädä paperille.

4. Viestintä on yksi tärkeimmistä palveluista. Se rauhoittaa, ohjeistaa ja vahvistaa toivoa.

5. Psykososiaalinen tuki vahvistaa resilienssiä ja kokonaisturvallisuutta. Se tukee väestön toimintakykyä, puolustuskykyä ja yhteiskunnan jatkuvuutta.

Maanpuolustuskorkeakoulu
Försvarshögsskolan
National Defence University

Lopuksi

- Varautuminen ei siten ole ainoastaan sotilaallinen kysymys, vaan laaja yhteiskunnallinen tehtävä, jonka tavoitteena on turvata väestön hyvinvointi ja toimintakyky kaikissa turvallisuustilanteissa.

- Psykososiaalisen tuen merkitys näyttäytyy tämän tutkimuksen perusteella myös siinä, että sen avulla väestö kykenee säilyttämään toimintakykynsä, ylläpitämään puolustustahtoa ja turvaamaan yhteiskunnan kriittisten toimintojen jatkumisen.

- Sodankäynnin modernisoituminen korostaa, että kun siviilit joutuvat iskujen kohteiksi, koko yhteiskunnan resilienssin ja puolustuskyvyn tukeminen nousee entistä tärkeämmäksi.

Ja vielä lopuksi

Siviilien selviytyminen on sekä humanitaarinen että strateginen kysymys. Siviilien tukeminen ei ole vain heidän fyysistä suojeluaan, vaan se on sekä inhimillisen kärsimyksen vähentämistä että selviytymisen tukemista ja toimintakyvyn ylläpitoa. Pitkällä aikavälillä sillä on rooli koko yhteiskunnan vahvistamisessa ja vaikutus maan kykyyn puolustautua

**Kun väestö pysyy toimintakykyisenä,
yhteiskunta pysyy toimintakykyisenä.**

Taistelut voitetaan kentällä, mutta sodan voittamiseen tarvitaan koko yhteiskunta.

Kiitos